

MARTIN ŠRAJER / 20. 4. 2021

České triky v Hollywoodu

Pláž. Nalevo skály, napravo moře. Uprostřed Socha Svobody do půl pasu zanořená v písku. Ikonický výjev zakončující *Planetu opic* (1968) znají i diváci, kteří sci-fi Franklina J. Schaffnera nikdy neviděli. Trikový záběr, realizovaný technikou detailní malby na sklo (tzv. matte painting) má pro tuzemské diváky přidáný rozměr. Vzešel z hlavy česko-francouzského výtvarníka Emila Kosy Jr., držitele Oscara za vizuální efekty.

Kosa byl jedním z mnoha talentovaných umělců českého původu, kteří se v období ustavování studiového systému uchytili v Hollywoodu. Stejně jako herci František Lederer a Rudolf Myzet, filmový podnikatel Paul Kohner, hudební skladatelé Rudolf Friml a Erich Wolfgang Korngold nebo tvůrce filmových efektů Ferdinand Sršeň. Právě Sršeň, rodák z Veselí nad Moravou působící ve Spojených státech pod pseudonymem Fred Sersen, stál na počátku Kosovy americké kariéry.

Sršeň emigroval do USA v roce 1907, kdy mu bylo sedmnáct let. Jeho začátky nebyly snadné. Nejdříve pracoval v pittsburghské továrně na lodě a lokomotivy, poté v měděných dolech v Tennessee a na farmě v Minnesotě. Po dvou letech manuálních prací se přestěhoval do Kalifornie, kde začal studovat na umělecké akademii a malovat panoramatické obrazy. Dostával zakázky od soukromých společností i kanadské vlády, až v roce 1918 obdržel nabídku vytvořit reklamní spot pro Fox Film Corporation.^[1]

Jako Fred Sersen se stal průkopníkem vizuálních efektů založených na technice matte paintingu, kdy je část scény domalována na sklo umístěné před kameru. Jeho akvarely byly použity ve stovkách filmů. Svými malbami vyzdobil také haly studií. Po čase byl povýšen na post šéfa oddělení zvláštních efektů, které spoluzakládal. Mezi lety 1939 až 1948 si vysloužil celkem osm nominací na Oscara za zvláštní efekty. Vyhrál je dvakrát, za romanci z koloniální Indie *Když nastaly deště...* (1939), s působivými scénami ničivých záplav a zemětřesení, a za válečné drama *Rychlé ponoření* (1943).

Ve filmu *Chicago hoří* (1938) nechal Sersen vzplanout titulní město, v *Suezu* (1938) realisticky zpodobnil budování Suezského průplavu. Měl zásluhu také na vizualizaci přiletu vesmírné lodi v kultovním sci-fi *Den, kdy se zastavila země* (1951) nebo na potopení *Titanicu* (1953). Trikové záběry od Foxů, které přes nízké výrobní náklady patřily k těm nejpropracovanějším napříč Hollywoodem, si v návaznosti na rukopis jejich hlavního tvůrce vysloužily souhrnné označení „Sersenovy záběry“.

Vodní nádrž vyhloubená na pozemcích studia pro účely filmu *Když nastaly deště...* byla na počest českého trikového mistra pro změnu překřtěna na Sersenovo jezero. Sersen se neomezoval pouze na malbu. Vizionářským způsobem využíval také fotografií nebo miniatur. Jako konzultant se studiem spolupracoval ještě mnoho let poté, co v roce 1952 odešel do důchodu. Po celou dobu měl k dispozici experty na jednotlivé technické oblasti. Při hledání nových kolegů Sersen nezapomínal na své české kořeny. Jedním z lidí, které přizval ke spolupráci, byl Emil Kosa Jr.

Kosův dědeček se narodil do rodiny tkalců v roce 1851 v Třešti. Procestoval střední a jižní Evropu a začal se věnovat malbě. Na jeho odkaz navázal nejstarší syn Emil. Ten žil počátkem dvacátého století v Paříži. Zde potkal klavíristku pařížské opery Jeanne Maresovou, která 28. listopadu 1903 porodila jejich syna Emila Jr. Po smrti Jeanne se Kosa starší vrátil na Moravu, kde se podruhé oženil. Vzápětí s novou manželkou a synem odcestoval do Spojených států, kam byl pozván Alfonsem Muchou. V USA ale rodina zatím nezůstala natrvalo. Po návratu do Evropy v roce 1919 se Kosa Jr. zapsal na pražskou Akademii výtvarných umění. O dva roky později se Kosovi definitivně usadili v Los Angeles.

Emil pokračoval ve studiu na California Institute of the Arts. V roce 1927 přijal americké občanství. Své výtvarné vzdělání završil, mj. pod pedagogickým vedením Františka Kupky, na pařížské École des Beaux-Arts. Zpátky ve Spojených státech maloval na plátno a na sklo akvarelové krajinky a získával cenné kontakty. V roce 1933 mu Fred Sersen nabídnul práci ve svém oddělení. Talentovaný výtvarník se zanedlouho vypracoval na post Sersenova hlavního asistenta a u Foxů zůstal 35 let.

Jeden z prvních Kosových filmových počínů se zároveň stal tím, který zřejmě vidělo nejvíc diváků. V roce 1933 vytvořil logotyp pro 20th Century Pictures, společnost, jejímž sloučením s Fox Film Corporation o dva roky později vznikne 20th Century

Studios. Jméno firmy se ještě několikrát změnilo (v osmdesátých letech 20th Century Fox, od roku 2013 21st Century Fox), ale Kosův vizuál s obřím pomníkem osvětlovaným několika reflektory a art-decovými budovami okolo zůstane víceméně stejný. Stejně tak nezapomenutelný hudební podkres s fanfárami, který složil Alfred Newman.

Jméno schopného výtvarníka se v titulcích sice poprvé objevilo teprve v roce 1958, ale již předtím se podílel na řadě snímků oceňovaných pro jejich triky, například na již zmíněném *Chicago hoří*. Kosovy nejpodivuhodnější kreace ovšem vznikly v šedesátých letech. Vytvořil pravěké ještěry pro adaptaci Doyleova *Ztraceného světa* (1960) nebo záběry se vzducholodí pro verneovku *Five Weeks in a Balloon* (1962). Přispěl k výtvarné podobě muzikálu *Za zvuků hudby* (1965) i válečného filmu *Von Ryanův expres* (1965). Za fotografické efekty pro *Kleopatru* (1963) s Elizabeth Taylorovou získal Oscara.

Kosa Jr. byl zároveň nadále uznáván pro své portréty a krajinomalby. Arthur Miller, který se později proslaví jako autor divadelních her, ve čtyřicátých letech přispíval jako umělecký kritik do časopisu Los Angeles Times. Pro něj v listopadu 1941 napsal článek o Kosových obrazech vystavených v jedné losangeleské galerii. Kosa tam prezentoval asi dva tucty kalifornských krajin: „V obrazech Kosových ocitáme se bezděčně v přírodě a sledujeme nádherné panorama kalifornského slunce, stínu, dmoucích se kopců a hor, zářící oblohy a v lehkém vánku chvějících se stromů.“^[2]

Autor řady nezapomenutelných obrazů, kterého nám dodneška připomínají první vteřiny každého filmu od studia Fox, zemřel ve čtyřiašedesáti letech v listopadu 1968, jen pár měsíců po premiéře *Planety opic*, která je i jeho zásluhou nesmrtelná.

Poznámky:

[1] Vladimír Groš, Z veselských Chaloupek do Hollywoodu. *Malovaný kraj* 53, 2017, č. 3, s. 5.

[2] Josef S. Rouček, U Kosů v Kalifornii. *Amerikán* 68, 1945, č. 1, s. 129.